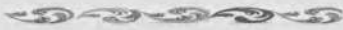

SEMIOTIIKAN UUSIA SUUNTIA

Eero Tarasti: *Sävelten sankareita – eurooppalaisia musiikkiesseitä*. WSOY, Helsinki 1998. 244 s.

Irma Vierimaa, Kari Kilpeläinen ja Anne Siivoja-Gunaratnam (toim.): *Siltoja ja synteesejä. Esseitä semiotiikasta, kulttuurista ja taiteesta*. Gaudeamus, Helsinki 1998. 403 s.

Professori Eero Tarastin tutkimustyö sai viime syksynä huomiota osakseen kahden kirjan muodossa. Tarasti itse julkaisi esseekokoelman *Sävelten sankareita*, johon hän on alaotsikon mukaisesti koonnut "eurooppalaisia musiikkiesseitä". Hänen 50-vuotispäivänsä kunniaksi julkaistiin mittava juhlakirja *Siltoja ja synteesejä*, jonka monipuolinen aiheisto kuvastaa osuvasti Tarastin tutkimusten monipuolisuutta. Hän ei näet ole vain musiikkitieteilijä vaan myös semiotikko – Kari Salosaaren juhlakirja-artikkelin innoittamana häntä voisi kutsua Suomen semiotiikan isäksi –, ja semiotikkona hän on käsitellyt taiteen ja kulttuurin kiinnostavimpia aloja: kirjallisuutta, filosofiaa, psykologiaa, mytologiaa, arkeologiaa jne.

Artikkelikokoelma *Sävelten sankareita* on kiehtova kokoelma Tarastin viimeaikaisista tutkielmista ja esitelmistä. Kirjasta voi erottaa kaksi tärkeää painopistettä: Richard Wagner sekä jälkikolonialistinen musiikintutkimus. Tarastin Wagner-ihailu on yleisesti tiedossa, ja Wagner-aiheisia esseitä on kirjassa useita (keskeisimpinä "Wagnerin puolustus" ja "Brünnhilden valinta") ja näiden vastapainona pieni essee Johannes Brahmsista. Kieltämättä Wagner on innoittanut Tarastia kiehtovampiin kehitelmiin. Kun hän analysoi Wagnerin *Valkyrian 2.* näytöstä ja ottaa huomioon musiikillisen kudoksen ja näyttämötahtumat, käy Wagnerin "kokonaistaideteoksen" kompleksisuus havainnollisesti ilmi, esimerkiksi se kuinka elimellisesti musiikki liittyy tahtumiin: "Orkesteria voi pitää Wagnerilla eräänlaisena kollektiivisena aktorina, jonkinlaisena super- tai arkkiaktorina, näyttämön aktorien rinnalla" (*Sävelten sankareita*, s. 80).

Vaikka kirjoittajan Wagner-ihailu ei ole ylikorostunutta, voisi seuraavasta käsityksestä kuitenkin olla eri mieltä:

"[...] W[ag]nerin draamat ovat siten rakennettuja, että jokainen kohtausta tulee toteuttaa niin tarkoin kuin mahdollista hänen partituuriin

kirjoittamiensa viitteiden mukaan. Ainoastaan ohjaus, joka noudattaa hänen omia ohjeitaan, voi olla tyydyttävä ja tuottaa oikean vaikutuksen." (S. 79.)

Asiaa ei voitane ajatella aivan noin jyrkästi. Hermeneutiikan opetusten mukaan teoksella voi olla muitakin merkityksiä kuin historiallisesti alkuperäinen merkitys; säveltäjän tahdon mukainen esitys on yksi lukuisista mahdollisuuksista, eikä välttämättä juuri se tuota aikojen muuttuessa "oikeaa vaikutusta" – mitä tämä sitten onkin.

Kansallisuuteen ja nationalismiin liittyvät kysymykset tuntuvat yhdistävän molempia teoksia, esseekokoelmaa ja juhlakirjaa. Esseissään Tarasti käsittelee Jean Sibeliuksen kansainvälistä reseptiä aivan uudesta näkökulmasta, jota hän luonnehtii jälkikolonialistiseksi. Me suomalaisethan olemme pienenä kansakuntana olleet kovin arkoja sen suhteen, mitä meistä ulkomailla ajatellaan, ja Sibeliuksen musiikin vastaanotto on ollut kriittinen paikka: Keski-Euroopassa – Saksassa ja Ranskassa – Sibeliuksen musiikkiin on suhtauduttu ylenkatseellisesti ja säveltäjä on suljettu klassisen kaanonin ulkopuolelle jopa pilkallisin äänenpainoin (René Leibowitz, "Sibelius – le plus mauvais compositeur du monde"; T. W. Adorno, "Glosse über Sibelius"). Tarasti erittelee näitä kirjoituksia ja osoittaa niissä piileviä rasistisia, essentialistisia, kolonialisoivia ennako-oletuksia. Adorno torjui Sibeliuksen jyrkästi, mutta perusteet ovat kiistanalaisia: hän moittii Sibeliusista siitä, ettei tämä osaa kirjoittaa kunnon koraalisatsia; mutta kun Wagner kirjoittaa kunnon koraalisatsia, sekin antaa aiheen moitteisiin.

Silkkojen musiikillisten piirteiden nojalla Sibeliuksen musiikki ei eroa muusta eurooppalaisesta musiikkiperinteestä, mutta musiikkiarvostelijat ja -kirjoittajat ovat lähes pakonomaisella vimmalla liittäneet kaiken Sibeliuksen musiikin suomalaiseen luontoon, Kalevalaan yms. ja näin latistaneet sen yleisinhimillisiä piirteitä. "Sibelius rajataan tarkasti tiettyyn paikkaan liittyväksi erikoisuudeksi" (s. 145). Tarasti huomauttaa eräistä amerikkalaisista kirjoittajista, että heidän kirjoituksensa ovat "harrastelijamaisuudessaan ennemmin kulttuurisemioottisesti paljastavia tuodessaan esiin piileviä stereotyyppioita" (s. 185). Olin Downes oli ensimmäisiä jälkikolonialistisia kriitikoita, jotka arvioivat Sibeliuksen ja muiden "eksoottisten" säveltäjien, kuten Heitor Villa-Lobosin, musiikkia sen omilla ehdoilla.

Saksalaiset kriitikot ovat käyttäneet hiukan toisenlaista strategiaa. He kirjoittavat saksalaisen musiikin historiaa mutta antavat ymmärtää, että kysymys on musiikinhistoriasta ylipäänsä (esim. Hans Eggebrecht).

"Jokainen sellainen kertomus, joka pyrkii häivyttämään kertojan roolin taka-alalle ja tekeytymään yleispäteväksi viestiksi, joka perustuu itse asioiden olemukseen, luontoon, pyrkii vain katkemaan kyseisen diskurssin ideologisen kytkennän" (s. 149).

Jälkikolonialistinen tutkimus pyrkii paljastamaan diskurssin taustalla piileviä alistuskäytäntöjä. Varsin osuvasti Tarasti huomauttaa:

"Ei ole niin pientä ja alistettua yhteisöä, ettei se voisi vuorostaan esiintyä kolonialisoijana kaikkine sen diskurssiin kuuluvine aseineen (suomalaiset Baltiassa ja Karjalassa, virolaiset inkeriläisiä tai setukaisia kohtaan)" (s. 142).

Suomessa sama suhtautumistapa näkyy vaikkapa silloin kun Martti Pokelan kamarimusiikkia ei haluta tarkastella sen omilla ehdoilla vaan säveltäjää pidetään vain pelimannina. Tästä paljastuu oivallisesti, mistä essentialismissä on kysymys: halutaan määrittää ilmiön merkitys joutumatta kosketuksiin ilmiön kanssa – se olisi turhan vaivalloista, ja tarkastelija saattaisi jopa joutua tarkistamaan käsityksiään.

Jean Sibeliuksen musiikin ulkomaalaista vastaanottoa on siis leimannut vahva idealistinen perusvire, kun musiikin luonne on haluttu määrittää taustan perusteella. Tämä on joko ohjannut torjumaan Sibeliuksen tai suhtautumaan häneen alentuvasti "pohjoisena erikoisuutena".

Kansalliset aiheet ovat esillä myös juhlakirjassa *Siltoja ja synteesejä*. 150-vuotiaasta *Maamme*-laulusta kirjoittavat paitsi Tarasti myös Erkki Salmenhaara ja Vilmos Voigt. – *Siltoja ja synteesejä* on erinomaisen onnistunut ja runsas juhlakirja, monin paikoin kirjoitettu erittäin sujuvasti. Tarastin oma tutkimustoiminta on tarjonnut virikkeitä useiden eri alojen tutkijoille: musiikkitieteilijöille, historioitsijoille, semiootikoille, filosofeille ym. Kirjoittajia on 34.

Aiheisto laajenee inhimilliseen suuntaan, kun puoliso Eila Tarasti ja prof. H. K. Riikonen esittelevät Tarastia aviomiehenä ja lapsuudentoverina. Tarasti ja Riikonen ovat hiljattain julkaisseet nuoruuden kirjeenvaihtoaan kirjana (*Eero ja Hannu*, Yliopistopaino 1998). Juhlakirjan kiinnostavimmat artikkelit käsittelevät Sibeliusista, "karvalakkioopperoita" ja kansallisuuskysymyksiä. Mikko Heiniö on tutkinut ns. karvalakkioopperoiden – Joonas Kokkosen *Viimeisten kiusausten* ja Aulis Sallisen *Ratsumiehen ja Punaisen viivan* – kansainvälistä vastaanottoa diskurssianalyttisesti näkökulmasta. Me suomalaiset olemme kovin kiinnostuneita siitä, mitä meistä maail-

malla ajatellaan. Heiniö tarkastelee, miten lehtikirjoittelussa on pohdittu ja vatvottu ulkomaalaisten mielipiteitä.

Veijo Murtomäki tarkastelee Sibeliuksen *Metsänneidon* eroottista taustaa. Tällaisiin "näennäisfreudilaisiin" spekulatioihin pitänee kuitenkin suhtautua hienoisin varauksin. Murtomäki käsittelee säveltäjän ja musiikin suhdetta seuraavasti: "Mitä ilmeisemmin [*sic*] kromaattinen melodia ja Tristan-sointu viittaavat Sibeliuksen 1890-luvun tuotannossa toistuvasti kiellettyyn rakkauteen sekä siihen liittyvään traagiseen, 'balladimaiseen' päätökseen" (*Siltoja ja synteesejä*, s. 100). Tällaisissa tulkinnoissa rinnastetaan liian yksioikaisesti säveltäjän elämäkerta ja musiikin käänteet. Paitsi että tämä latistaa musiikkia ja lyö lukkoon yhden tietyn tulkinnan, tässä myös tyydytetään kyseenalaisella tavalla yleisön tirkistelyviettyä.

Ongelmallinen on myös se rekonstruktio,

joka säveltäjän persoonallisuudesta tarjotaan; jää selvittämättä, missä määrin kirjoittaja on tiedostamattaan projisoinut omaa persoonallisuuttaan tutkimuskohteeseen. Myös rekonstruktion säännöllisyys herättää epäilyksiä: säveltäjän elämänvaiheet heijastuvat musiikista sellaisenaan, muutta mutkitta; kohdehenkilö on aina esimerkillisen heteroseksuaalinen; 1890-luvun ihminen aivan samanlainen kuin 1990-luvun ihminen. Tässä havainnollistuu oikeastaan myös se, mitä Tarasti kritisoi omassa kirjassaan: Sibelius kohotetaan ikonin asemaan ja mitättömimmätkin arkiasiat ja käytöspiiroteet ja teot saavat yhtäkkiä jättimäiset mittasuhteet (*Sävelten sankareita*, s. 170–176).

Siltoja ja synteesejä on sikälikin tyypillinen juhlakirja, että kokonaisuus on hieman hajanainen; kukin kirjoittaja kulkee viime kädessä omaa polkuaan. Kansallisten kysymysten ympärille voi silti ryhmittää muutaman kiinnosta-

van artikkelin: Robert Kajanuksen pienoiselämäkerta (Matti Vainio), Martin Wegeliuksen pienoiselämäkerta (Seija Lappalainen), karjalaiset kirjallisuudessamme (Maija Lehtonen), G. P. Telemann ja kansalliset kulttuurit (Tomi Mäkelä). Ajankohtaisia aiheita ovat Diana-ilmiö (Hannele Koivunen) sekä musiikki ja hyödykkeistyminen (Erkki Pekkilä). Matti Klinge flaneeraa Pariisissa (Les Ballets Russes). Pirkko Moisala tarkastelee musiikkitiedettä uusien haasteiden (feminismin) edessä ja muistuttaa, että niinkin epäpoliittinen tiede kuin musikologia "on aina positioitunutta" (*Siltoja ja synteesejä*, s. 328). Näillä huomioillaan Moisala viitoittaa musiikkitieteelle samanlaista suuntaa kuin Tarasti viimeaikaisissa tutkimuksissaan: kohti ideologista kritiikkiä.

Markus Lång